

**Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír: Politické strany.
Původ, ideologie a transformace politických stran
v západní a střední Evropě. Praha: Grada, 2010,
320 stran, ISBN: 978-80-247-3192-6.**

Vlastimil Havlík, Josef Smolík¹

Studie, které se zabývají problematikou geneze a současné podoby politických stran a stranických systémů ve středovýchodní Evropě, patří k běžnějším artiklům na politologickém knižním trhu. Přesto, jak ukazuje kniha již sešrané autorské dvojice Vít Hloušek a Lubomír Kopeček (připomeňme např. knihu *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika*, autory editovaný sborník *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie* či řadu společných článků), se dané téma zdaleka nevyčerpalo. Hlouškova a Kopečková publikace, jejíž anglickou verzi již dříve publikovalo prestižní vydavatelství Ashgate, představuje politické strany v pěti zemích střední Evropy (Česká republika, Polsko, Slovensko, Maďarsko a Slovinsko), přičemž kritériem výběru se stala míra „konvergenc[e] k západoevropským ‚rodinným‘ vzorům“ (s. 8). Autoři již v předmluvě knihy explicitně uvádí, že základním rámcem pro jejich analýzu je právě (v současné politické vědě již klasický) koncept stranických rodin. I proto je jádro knihy strukturováno nikoli dle jednotlivých zemí, ale sleduje kritérium „rodinné příslušnosti“. Jako mimořádně vhodný a v komparativní perspektivě výjimečný je časový rámec výzkumu, který nezahrnuje jen (jak je to běžné) vývoj politických stran po pádu komunistických režimů, ale jeho počátkem je již kladení základů systémů politických stran, tedy přibližně polovina 19. století.

Analýze vývoje politických stran náležejícím k jednotlivým stranickým rodinám předchází kapitola, která čtenářům nabízí základní přehled výzkumu politických stran a stranických rodin (tuto pasáž ocení zejména čtenáři z řad širší veřejnosti, zájemcům alespoň částečně zběžných v problematice však příliš nového nepřináší). Hloušek s Kopečkem se v této pasáži odvolávají na přístupy M. Duvergera, O. Kirchheimera, H. Kitschelta, R. Gunthera či L. Diamonda, zmiňují jejich typologie, které nejčastěji vycházejí z organizace či programového profilu stran. Lze však

¹ Kontakt: Katedra politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: havlik@fss.muni.cz (Vlastimil Havlík), smolik@fss.muni.cz (Josef Smolík).

tyto přístupy – jež vznikly v kontextu západoevropských stranických systémů – aplikovat na prostředí středovýchodní Evropy? (Kladnou) odpověď na tuto otázku hledají Hloušek s Kopečkem v pracích P. Maira a C. Muddeho a v práci polského politologa A. Antoszewského. Jako základní východisko pro stěžejní část knihy, tedy samotnou analýzu politických stran, autoři volí typologii K. von Beymeho, který vymezil deset stranických rodin (liberální/radikální, konzervativní, dělnické, resp. sociálnědemokratické/socialistické, regionální a etnické, agrární, křesťanskodemokratické, komunistické, extrémně pravicové a ekologické). Autoři s ohledem na užívanou terminologii zcela logicky nahrazují termíny komunistická stranická rodina širším pojmem krajní levice a extrémně pravicové (z hlediska rozdílného užívání v anglosaském a německém prostředí) analogicky termínem krajní pravice (s. 25). V kapitolách, které se zabývají konkrétními stranickými rodinami, je kladen důraz na ideologicko-programový profil, „genetický“ původ stran a jako pomocné kritérium je zohledněno i členství politických stran v transnacionálních stranických strukturách. Jistou slabinou je v tomto ohledu skutečnost, že ne všechny stranické rodiny „disponují“ odpovídající frakcí v Evropském parlamentu či eurostranou (komunistické, krajně pravicové, etnoregionální, ale do jisté míry i konzervativní politické strany), přičemž srovnání ideových východisek dané frakce či eurostrany s programem zkoumaných národních politických stran se stává Hlouškovi a Kopečkovi „klíčovým kritériem potvrzujícím přiřazení strany k příslušné rodině“ (s. 25). Autoři nicméně *a priori* neřeší důsledky nižší míry kongruence s danou eurostranou/frakcí v EP. V některých momentech se tak výklad díky tomu dostává do „slepé uličky“. Je to patrné např. u kapitoly, která se zabývá konzervativními stranami, kdy srovnání programových východisek EPP a národních politických stran vede Hlouška a Kopečka ke konstatování přítomnosti dvou skupin konzervativních stran. Podobně v případě hodnocení slovenského Křesťanskodemokratického hnutí byl zjištěn u dvou ze sedmi zkoumaných programových bodů nesoulad s programem EPP, u dalších dvou neutrální postoj či absence postoje. Program KDH se tak shodoval s programem EPP pouze ve třech, resp. čtyřech (!) bodech ze sedmi, aniž by tento výsledek zpochybňoval příslušnost KDH k rodině křesťansko demokratických stran (s. 179). Nechceme na tomto místě tvrdit, že KDH není křesťansko demokratickou stranou (ostatně toto tvrzení by bylo absurdní), spíše by bylo vhodné se ptát, zda představuje srovnání programových východisek zkoumaných stran s programem eurostrany/frakce v EP skutečně ono „klíčové kritérium“ identifikace příslušnosti ke stranické rodině, zvláště v situaci, kdy v polovině případů příslušná frakce či eurostrana neexistují.

Po úvodních teoretičtějších pasážích je kniha členěna již do kapitol dle jednotlivých výše zmíněných stranických rodin. První kapitola představuje sociálnědemokratické a socialistické

strany, přičemž v kapitole je popsán historický vývoj tohoto typu stran a stěžejní pojmy vztahující se k dané problematice (*welfare-state*, vztah k marxismu, koncept tzv. třetí cesty). Následující komparativní analýza se zaměřuje na sociálně demokratické a socialistické politické strany ve vybraných státech střední Evropy. Zde je nutné zmínit, že autoři správně upozorňují na fakt, že většina socialistických stran navazuje na komunistické „státostrany“ před r. 1989, s výjimkou znovuobnovené České strany sociálně demokratické. Samostatnou kapitolou je vývoj slovenských socialistických stran s důrazem na roli politické strany Směr. Srovnávací analýza uvedená v tabulce 2.1 porovnává programové dokumenty Strany evropských socialistů s národními dlouhodobými programy jednotlivých sociálně demokratických a socialistických stran. Kapitola logicky končí srovnáním se západoevropskými socialistickými stranami. Přehled volebních výsledků jednotlivých sociálně demokratických a socialistických stran ve volbách do národních parlamentů je přehledně zpracován v tabulce 2.2.

Představený výklad je rovněž rozvíjen u druhé kapitoly sledující krajní levice (s vysvětleným historickým kontextem, pojmy, koncepty a přístupy vybraných zahraničních autorů), aby výsledkem byla mj. tabulka volebních výsledků středoevropských krajně levicových politických stran. V této kapitole je zaměřena pozornost především na KSČM coby nejúspěšnější politickou formaci v prostoru střední Evropy. Identifikována je jistá svébytnost KSČM vyplývající ze struktury stranické a voličské soutěže, ale i z jistého protestního potenciálu (s. 25).

Následující kapitola, popisující environmentální politické formace, je uvozena výrokem R. Ingleharta o „posunu od materiálních k postmateriálním hodnotám a o tiché (hodnotové) revoluci“ (s. 83). V textu jsou dále zmíněny historické předěly zeleného hnutí i základní termíny (např. *grassroots* demokracie, vztah mezi tzv. *fundis* a *realos*, tj. radikály a pragmatiky ad.). Není překvapením, že všechny národní strany středoevropských zelených jsou dle programových priorit totožné s Evropskou stranou zelených.

Další popis se týká agrárních politických stran, které jsou nejenom v prostředí západní, ale i střední Evropy na ústupu. Nejenom, že neexistuje agrární eurostrana, ale ani popisované politické strany nejsou pouze agrární, avšak často operují s tzv. protestní antiestablishmentovou rétorikou (s. 123).

Šestá kapitola, popisující liberální politické strany, má vševypovídající podtitul „Prokletí politického středu“. V rámci této skupiny Hloušek s Kopečkem diferencují mezi liberálními (resp. neoliberálními) a sociálně liberálními politickými stranami. Po historickém exkurzu je popsána komplikovaná pozice tohoto druhu politických stran ve středoevropském prostoru, aby bylo závěrem (po nezbytném srovnání s programovými východisky popisovaných stran s Evropskou

liberální, demokratickou a reformní stranou a uvedením volebních výsledků ve volbách do jednotlivých parlamentů), že „voličská základna skutečné liberální politiky je velmi slabá a „pokušení“ integrovat prvky jiných ideologií či nutnost spolupracovat i s jinak orientovanými subjekty je velmi silné“ (s. 154).

Kapitola týkající se křesťanských demokratů čtenáře rovněž seznamuje se základními historickými fakty, ale i se zcela specifickými termíny (např. evoluční dekerikalizace, parciální dechristianizace ad.). Z hlediska jednotlivých politických stran tohoto typu je podstatný i vztah ke konzervativním politickým stranám, kde je patrný významný ideologický průnik. Samostatnou subkapitolu představuje polský případ, kdy v méně sekularizovaném prostředí neexistuje silnější křesťansko demokratická politická strana, protože tato profilace „představuje součást identity jiných politických stran“ (s. 177).

Výklad o rodině konzervativních politických stran navazuje na kapitolu předchozí, přičemž je konstatován fakt, že tam, „kde je silná křesťanská demokracie, jsou [konzervativní strany – V. H. a J. S.] prakticky vždy slabí nebo zcela chybí“ (s. 183). Z hlediska dalšího výkladu je zajímavé sledovat jednotlivé „příběhy“ konzervativních politických stran v období 20. a 30. let 20. století, kdy existovaly i případy fašizujících tendencí (v Polsku, Maďarsku, Československu). V 90. letech 20. století se konzervativní strany většinou odštěpily od mateřských organizací typu „fóra“ (což byl případ nejenom české ODS) či jeho transformací (jako v případě Maďarského demokratického fóra). Hloušek s Kopečkem také uvádějí, již výše naznačenou, jistou „rozpolcenost uvnitř této rodiny v otázce podpory evropské integrace“ (s. 207).

Devátá kapitola knihy je věnována krajní pravici. V úvodu této pasáže jsou shrnuty základní atributy této rodiny (např. odmítání kapitalismu, komunismu, demokracie, požadavek vůdcovského principu atd.). Politologická teorie týkající krajní pravice vychází především z P. Ignaziho, H.-G. Betze a C. Mudda. Historické shrnutí této rodiny popisuje události v období 30. a 40. let 20. století v sledovaných státech (s příklady Národní obce fašistické, strany Šípových křížů atp.). Autoři knihy čtenářům dále přibližují vývoj krajní pravice po roce 1989, představují základní témata i jednotlivé politické strany této rodiny (např. Jobbik, SNS, SPR-RSČ ad.), přičemž jako jednu z charakteristik uvádí, že „voličstvo krajní pravice k těmto stranám nemělo mnohdy příliš pevnou vazbu“ (s. 232). S tímto zjištěním lze zřejmě souhlasit, nicméně bylo by vhodné je doplnit daty, ze kterých autoři čerpali (např. výzkumy veřejného mínění zjišťující stranickou identifikaci). Desátou kapitolu tvoří popis vývoje etnických a regionálních politických stran, přičemž jak vyplývá z tabulky 10.1, jsou zisky těchto politických uskupení zcela zanedbatelné s výjimkou stran maďarské menšiny na Slovensku.

Poslední část knihy tvoří závěrečné shrnutí, které je schematicky zachyceno v tabulce 11.1, která zobrazuje voličskou podporu jednotlivých stranických rodin ve středoevropském regionu v období 1992–2000 a v období 2001–2008. Poznatky jsou komparovány se situací v zemích západní Evropy. Hloušek s Kopečkem v této kapitole předkládají podobnosti i rozdíly mezi jednotlivými stranickými rodinami střední a západní Evropy. Samotným závěrem je konstatování, že v současnosti lze na areál střední Evropy aplikovat koncept stranických rodin, který vznikl v prostředí západní Evropy.

Knihu Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka lze hodnotit z mnoha úhlů pohledu. Kniha je psána srozumitelným jazykem (i pro čtenáře nepolitologa), navíc na mnoha místech okořeněna pasážemi zabývajícími se specifiky zkoumaného regionu (např. pozice a identita KSČM, slabost křesťanských stran v Polsku). Přehlednosti dodávají na výkladu četné tabulky zejména s volebními výsledky, které umožňují sledovat vývoj stranických rodin během vybraného období (1992–2008). Ocenit lze i přílohu (vysvětlující počítání síly jednotlivých politických rodin) a seznam zkratk politických stran a koalic. Vzhledem k převažujícímu deskriptivnímu stylu výkladu lze knihu navíc doporučit nejen studentům politologie, ale rovněž široké čtenářské veřejnosti se zájmem o politické dění. Na druhou stranu čtenář mající již jisté znalosti týkající se zkoumané problematiky možná spíše ocení publikace, které se zabývají detailněji některými dílčími aspekty vývoje politického stranictví ve středovýchodní Evropě. K tomu nicméně může posloužit velmi rozsáhlý seznam literatury, se kterou autoři pracovali a který celou publikaci uzavírá.